

УДК 343.983.25

С. Ю. Стратонов
слідчий Державного бюро розслідувань

ПРЕДМЕТ ЕКСПЕРТИЗИ ВСТАНОВЛЕННЯ ДАВНОСТІ ДОКУМЕНТУ

Постановка проблеми. Питання, пов'язані з встановленням предмета та завдань експертизи встановлення давності документу, відіграють ключову роль як у визначенні сутності вказаної судової експертизи, так і забезпеченні її проведення. Як вірно з цього приводу зазначає І.І. Попович, ефективність проведення судово-технічної експертизи документів залежить від вирішення декількох проблем: організаційно-правової, яка включає регулювання й регламентацію судово-експертної діяльності; методологічної, яка потребує чіткого визначення предмета дослідження, конкретизацію завдань, визначення компетенції експерта; інформаційно-методичної, що включає питання інформаційного й методичного забезпечення проведення судово-технічної експертизи документів. Одним із важливих залишається питання щодо предмета такого виду експертизи [1, с. 326]. Вказані в повній мірі стосуються й можуть бути застосовані по відношенню до предмета експертизи встановлення давності документу.

Більше того, необхідність визначення предмета судової експертизи в цілому й експертизи встановлення давності документу зокрема обумовлюється тим, що предмет експертизи представляє собою її суттєву ознаку, якою визначається природа і джерело знань експерта конкретної спеціальності [2, с. 231; 3, с. 19-25]. На зазначену рису досліджуваної категорії вказує й С.В. Євдокіменко. Намію думку, правильне визначення предмета судової експертизи впливає на практичну діяльність експерта, коло питань, які ним вирішуються, і межі його компетенції. У свою чергу від конкретних питань, які ставляться ініціатором перед експертом, залежить перелік матеріалів, що будуть направлені на дослідження [4, с. 37-38]. Відповідно, як підсумовує М.В. Топорова, предмет судової експертизи є поняттям не тільки теоретичним, а й правовим, оскільки не тільки визначає можливість різних родів (видів) експертиз і дозволяє відмежовувати їх одну від одної, а й устанавлює межі компетенції експерта [5, с. 31].

Окрім правового й теоретичного аспектів, предмету судової експертизи притаманний і практичний. На останньому свою увагу зосередив А.В. Лубенцов. Учений відзначає, що у практичному аспекті в предметі судової експертизи виділяють процесуальну та гносеологічну сторони. Процесуальна сторона предмета судової експертизи має вираз у колі обставин, що встановлюються за допомогою спеціальних знань і є елементами систе-

ми доказів. Гносеологічна сторона предмета судової експертизи має вираз у тому, що предметом пізнання під час практичного експертного дослідження є властивості об'єкта дослідження [6, с. 200].

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі предмет судової експертизи розглядають у нерозривному зв'язку із завданнями. Більше того, чимало вчених поділяє думку, що вказані поняття є однозначними. Адже предмет експертизи є сукупністю обставин, які необхідно встановити шляхом проведення досліджень з використанням методів і засобів науки, техніки тощо задля вирішення окремих завдань, які в своїй сукупності формують мету конкретної судової експертизи. Мета ж експертизи полягає у проведенні експертом спеціального дослідження. Таке дослідження передбачає отримання таких нових фактичних даних, які досі ініціаторам проведення експертизи не були відомі та які іншим способом встановити неможливо [7, с. 89]. Зокрема, вказаного підходу дотримується О.Р. Шляхов, який визначає предмет судової експертизи шляхом перерахування цілей такого дослідження. А саме: предмет судової експертизи містить фактичні дані, обставини справи, встановлювані на основі спеціальних криміналістичних досліджень у процесі розв'язання, пов'язаних із ідентифікацією особи, предметів, речей та інших обставин справи [8, с. 1-17].

У зв'язку із вищезазначеним у представленій статті з метою визначення предмета експертизи встановлення давності документу проаналізуємо наукові підходи до визначення предмета судової експертизи, предмета технічної експертизи документів і предмета експертизи встановлення давності документу.

Виклад основного матеріалу. В.Д. Арсеньєв визначає предмет експертизи як сторони, властивості та відношення її об'єктів, досліджуваних засобами, методами, методиками експертизи з метою розв'язання питань, які мають значення за справою та перебувають у межах спеціальної компетенції відповідної галузі знань [9, с. 4-5]. Вважаємо, що наведене тлумачення потребує уточнення. Не можна предмет будь-якого пізнання, в тому числі судової експертизи, трактувати як певні ознаки, риси чого-небудь. Це насамперед конкретні, фактичні дані, які підлягають встановленню. Тому цілком підтримуємо твердження, що предметом експертного дослідження є не сам факт або явище, а встановлення цього факту, явища або судження про факт, що представлений

експертові. Йдеться про предмет дослідження, і в даному випадку поняття предмета рівноцінне поняттю мети. Факти ж, явища і т. ін. є об'єктом експертизи, тобто тими засобами, за допомогою яких експерт вирішує свої завдання. Предметом судової експертизи є вирішення експертних завдань з метою встановлення фактичних даних на основі дослідження об'єктів – матеріальних носіїв інформації про факт або подію за допомогою спеціальних методів і методик [10, с. 18-19].

Тому предмет судової експертизи слід розуміти та тлумачити як фактичні дані та обставини справи (провадження), встановлювані судовим експертом на підставі використання спеціальних знань шляхом застосування відповідних засобів (методів) при дослідженні матеріальних та матеріалізованих носіїв інформації з метою вирішення завдань судової експертизи. Ці фактичні дані й обставини мають значення для кримінального провадження, вирішення справи про адміністративне правопорушення, цивільної, господарської, адміністративної справи або виконання рішень суду встановлюються на підставі спеціальних знань судового експерта та визначаються завданнями (питаннями), поставленими перед судовим експертом або в порядку експертної ініціативи [11, с. 25].

Слід відмітити тлумачення терміну «предмет судової експертизи», запропоноване А.І. Лозовим, Е.Б. Сімаковою-Єфремян, В.Ю. Шепітьком, а саме як фактичних даних (фактів) і обставин, що мають значення для кримінального провадження, вирішення справи про адміністративне правопорушення, цивільної, господарської, адміністративної справи або виконання рішень суду, які встановлюються на підставі застосування спеціальних знань судового експерта та визначаються завданнями (питаннями), поставленими перед судовим експертом, або в порядку експертної ініціативи [12, с. 165]. На нашу думку, вказана дефініція в повній мірі розкриває сутність і значення предмета судової експертизи, а також його зв'язок із завданнями експертизи.

Разом із тим, потрібно відзначити, що предмет судової експертизи може варіюватися в залежності від рівня загальності. Ось чому М.Г. Щербаківський надає визначення понять «предмет роду експертизи» і «предмет конкретної експертизи». Під першим терміном запропоновано розуміти доказову чи орієнтуючу інформацію, яка може бути отримана на сучасному етапі розвитку судової експертизи дослідженням спеціального об'єкта, котрий є частиною властивостей об'єкта роду експертизи, а під другим – доказову чи орієнтуючу інформацію, яка може бути отримана дослідженням безпосереднього об'єкта, котрий є частиною властивостей наданого на експертизу конкретного матеріального носія [13, с. 145].

Як уже зазначалося раніше, експертиза встановлення давності документу є підвидом технічної експертизи документів. Тому з метою встановлення предмета експертизи встановлення давності документу вбачається логічним здійснити аналіз наукових підходів до визначення предмету технічної експертизи документів. Адже, як відомо, вказані експертизи співвідносяться як окреме й загальне. Відповідно, щоб детальніше висвітлити риси окремого, спочатку варто ретельно ознайомитися з властивостями загальними.

Предмет судово-технічної експертизи документів, на думку О.В. Воробей, становлять факти і обставини, пов'язані з виготовленням документів, способом внесення у них змін, виявленням невидимих записів тощо, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузі технічного дослідження (або інакше – техніко-криміналістичного дослідження) документів у передбаченому законом порядку. При цьому до основних (загальних) завдань вказаної експертизи відносяться: визначення способу виготовлення документу; встановлення факту і способу зміни змісту документа; відновлення погано видимих і невидимих записів; відновлення первинного виду документа; визначення часу виготовлення документа; ідентифікація знарядь, засобів, обладнань і матеріалів, що застосовувалися для виготовлення документа, а також його виконавця [14, с. 20, 22].

Деяко подібним за своїм змістом є трактування предмета судово-технічної експертизи документів, запропоноване І.І. Поповичем. Учений визначає його як фактичні обставини, які встановлюються в процесі техніко-криміналістичного дослідження, що пов'язані із виготовленням документів, отождоженням матеріалів документів й технічних засобів виготовлення документів, що можуть мати значення доказів за кримінальними провадженнями, цивільними, адміністративними й господарськими справами [1, с. 327].

В.С. Сезонов, визначаючи предмет комплексного криміналістичного дослідження транспортних засобів, виокремив такі його компоненти: характер завдань, що вирішуються особами, які володіють спеціальними знаннями, (об'єднаність криміналістичними методами); їх спрямованість на встановлення фактів знищення, подробиць або заміни номерів та агрегатів транспортного засобу, а також внесення змін до документів, що їх супроводжують [15, с. 83]. З наведеного помітно, що запропоноване визначення різниться за формою викладу, а от зміст не відрізняється від загальноприйнятого в криміналістиці та судовій експертології.

Що ж стосується предмета експертизи встановлення давності документу, то М.В. Топорова, досліджуючи криміналістичну експертизу встановлення відносної давності виконання реквізитів документів, встановила, що предметом вказаної

експертизи є фактичні дані, пов'язані з визначенням часових характеристик виконання реквізитів документа, які отримані на основі застосування спеціальних знань у встановленому законом порядку та використовуються для доказування в судочинстві [5, с. 31]. По аналогії можна зазначити, що предметом експертизи встановлення абсолютної давності документу є фактичні дані, пов'язані з визначенням відповідності часу виготовлення документу вказаній у ньому даті за допомогою спеціальних знань у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів з метою встановлення істини.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, зазначимо, що під предметом експертизи встановлення давності документу слід розуміти фактичні дані, пов'язані з визначенням відповідності часу виготовлення документу вказаній у ньому даті або хронологічної послідовності нанесення окремих реквізитів документа, які отримані на основі використання експертом у передбачених законом випадках і порядку спеціальних знань у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів.

Література

1. Попович І.І. Проблеми визначення предмета судово-технічної експертизи документів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 326–328.
2. Гончаренко В.Г. Експертизи у судочинстві : наук.-практ. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
3. Шляхов А.Р. Предмет некоторых видов судебной экспертизы. *Вопросы криминалистики*. 1963. № 8-9. С. 19–25.
4. Євдокіменко С.В. Теорія і практика судово-економічної експертизи : монографія. Харків: Панов, 2016. 540 с.
5. Топорова М.В. Криміналістическая экспертиза установления относительной давности выполнения реквизитов документов : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2014. 202 с.
6. Лубенцов А.В. Предмет і завдання судової автотехнічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Випуск 17. С. 198–204.
7. Паладійчук О.Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 34. Том 3. С. 87–89.
8. Шляхов А.Р. Предмет и система криміналістической экспертизы. *Вопросы криміналістической экспертизы и правовой кибернетики*. Москва: Труды ВНИИСЭ, 1971. Вып. 3. С. 1–25.
9. Арсенев В.Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы. *Рефераты научных сообщений на теоретическом семинаре криміналістических чтений*. Москва, 1979. Вып. 26. С. 3–10.
10. Юнацький О.В. Конспект лекцій з дисципліни «Експертологія». Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 150 с.
11. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л.М. Головченко, А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян та ін. Х.: Право, 2016. 928 с.
12. Лозовий А.І., Сімакова-Єфремян Е.Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Випуск 14. С. 157–166.
13. Щербаковський М.Г. Інформація як підстава диференціації предмета та об'єктів судових експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 139–146.
14. Воробей О.В. Судово-технічна експертиза документів: основні поняття, виникнення та перспективи розвитку. *Судова практика. Науково-практичний юридичний журнал*. 2010. № 11-12. С. 19–26.
15. Сезонов В.С. Комплексне експертно-криміналістичне дослідження транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 255 с.

Анотація

Стратонов С. Ю. Предмет експертизи встановлення давності документу. – Стаття.

У статті здійснено аналіз наукових і нормативно-правових джерел, що регламентують діяльність з експертно-криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Висвітлено наукові підходи до трактування терміну «предмет судової експертизи». Сформульовано поняття «предмет експертизи встановлення давності документу» та розкрито його сутність.

Ключові слова: судова експертиза, експертиза встановлення давності документу, предмет дослідження, вік документу, кримінальне провадження, експертно-криміналістичне забезпечення розслідування.

Аннотация

Стратонов С. Ю. Предмет экспертизы установления давности документа. – Статья.

В статье проведен анализ научных и нормативно-правовых источников, регламентирующих деятельность по экспертно-криминалистическому обеспечению предварительного расследования уголовных правонарушений. Освещены научные подходы к трактовке термина «предмет судебной экспертизы». Сформулировано понятие «предмет экспертизы установления давности документа» и раскрыто его сущность.

Ключевые слова: судебная экспертиза, экспертиза установления давности документа, предмет исследования, возраст документа, уголовное производство, экспертно-криминалистическое обеспечение расследования.

Summary

Stratonov S. Y. The subject of the examination of the establishment of the limitation of the document. – Article.

In the article, it was noted that during the investigation of criminal offenses, a person who conducts a pre-trial investigation often faces the need to search and study documents that were instrumental in committing these unlawful acts. In particular, it is a question of using false documents in order to facilitate the achievement of an illegal plan, as well as to conceal the fact of committing offenses or involvement in the specified acts of a particular person. Therefore, often the employees of the pre-trial investigation bodies are obliged to use special knowledge in their work on timely detection, disclosure and investigation of criminal offenses. One of the forms of use of such knowledge is the appointment of appropriate forensic examinations. So, for the study of documents used in the mechanism of committing criminal offenses, appointed and conducted an examination of establishing

the limitation of the document. In connection with the aforesaid, issues of the theoretical and methodological basis of the examination of establishing the document's limitation. It has been analyzed the scientific and normative legal sources regulating activity on expert-forensic provision of pre-trial investigation of criminal offenses. The general provisions for understanding the object and subject of examination has been explained. The subject of the forensic examination of the document age setting has been defined as the actual data related to determining the

correspondence of the time of production of the document to the date specified therein or the chronological sequence of application of certain details of the document, which are obtained on the basis of the expert's use in the cases provided by law and the order of special knowledge in the field of forensic investigation documents.

Key words: forensic examination, expert examination of the document's limitation period, subject of study, age of document, criminal proceedings, expert-forensic investigation.